

TIPARUL *NI de N2* (*NEPOT DE SORĂ*).
OBSERVAȚII MORFOSINTACTICE ȘI SEMANTICE
(cu referire specială la româna veche)

GEORGIANA PÎRVULEȚ

Școala Gimnazială pentru Deficienți de vedere, București

Cuvinte-cheie: *română veche, sintagmă nominală, prepoziție, morfosintaxă, semantică.*

Mots-clés : *roumain ancien, syntagme nominale, préposition, morphosyntaxe, sémantique.*

1. INTRODUCERE

Dintre prepozițiile¹ funcționale² specifice limbii române, cel mai des utilizată, atât în româna veche, cât și în cea actuală, este prepoziția *de*³ din tiparul *NI de N2*, unde *NI* numește obiectul posedat, iar *N2*⁴, posesorul a cărui prezență este implicită, presupusă (Niculescu 2008: 87, 98). Așa cum vom arăta, prepoziția *de* se combină cu un grup nominal (GN), având următoarea structură: *nepot* [_{GP} *de* [_{GN} *soră*]] (Mardale 2009d: 49).

În ceea ce privește statutul prepoziției *de* din acest tipar, s-a avansat atât ideea potrivit căreia este marcă a cazului genitiv (Milner 1982, Zribi-Hertz 1996, *apud* Niculescu 2008: 91–92), cât și opinia conform căreia *de* este centru de grup prepozițional, selectându-și nominalul complement (Lyons 1986, *apud* Niculescu 2008: 91–92). În viziunea Danei Niculescu (2008: 97), *de* este centru de grup funcțional (GF), ce nu poate atribui cazul celui de-al doilea nominal; prepoziția are rolul unui complementizator în cadrul grupului nominal.

Parcurgând o serie de scrieri din perioada 1521–1780 (texte bisericești, documente originale, cronici etc.), atenția ne-a fost atrasă de frecvența mare a acestui tipar (*nepot de soră*) – moștenit din latina vulgară⁵ (Stan 2013b, 2016: 360).

¹ Vezi precizări cu privire la conceptul de prepoziție la Jackendoff 1973, Rizzi 1988, Abney 1986, Grimshaw 1991, Chomsky 1981, *apud* Mardale (2009a: 55).

² Vezi distincția dintre *prepoziții lexicale* și *prepoziții funcționale/gramaticale* la Pană Dindelegan 1997, 2003, GALR I 2008, Mardale 2009a, b, c, d, GBLR 2010 etc.

³ Potrivit lui Marcel den Dikken (1998), prepoziția *de* din tiparul *NI de N2* este o copulă nominală fără sens (*apud* Niculescu 2008: 94).

⁴ În lingvistica internațională, *N2* din acest tipar a fost interpretat ca atribut prepozițional cu rol restrictiv, având funcție de identificare; *ibidem*.

⁵ În latina vulgară, prepoziția *de*, urmată de ablativ, înlocuia genitivul sintetic (Meyer-Lübke 1900, *apud* Stan 2013b: 35; Frâncu 2009: 166).

În lucrarea de față, ne propunem o analiză a acestui tipar la nivel morfosintactic și semantic. Cercetarea noastră va urmări anumite aspecte, precum frecvența structurii în funcție de tipurile stilistice de texte analizate (Chivu: 2000); clasificarea semantică a construcțiilor marcate prin prepoziția *de*; aspectele morfosintactice ale grupării, precum și înregistrarea tiparului în gramaticile vechi românești.

2. TIPARUL *NI DE N2* (*NEPOT DE SORĂ*), ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHIE

Deși prepoziția *de* poate apărea în structuri cu diferite tipuri de substantive (vezi Mardale 2009d pentru româna contemporană, și Pană Dindelegan 2013a, Stan 2013a, b, 2016, Nedelcu 2015 pentru limba veche), totuși atenția noastră se va concentra numai asupra acelor construcții în componența cărora se află nume relaționale care indică atât gradul de rudenie, cât și statutul social/ocupația unor referenți⁶.

Primul nominal exprimă, în majoritatea cazurilor, grade de rudenie, precum: *fecior* – cuvânt prezent în toate cele patru dialecte, fiind moștenit din latinescul *fetiulus* (Șăineanu 1929, Sala 1999: 129); *copil*, termen a cărui origine este necunoscută, răspândindu-se din română în celelalte idiomi balcanice (DER 1958–1966)⁷, *nepot* și *fată*, moștenite și ele din latină etc.

De asemenea, în scrierile cronicarilor am întâlnit unele nominale cu rol de centru al tiparului *NI de N2*, ce denotă o funcție socială din Evul Mediu: *vătaf*, cu varianta *vătav* – cuvânt ce provine din vechea slavă⁸, fiind transmis „pe cale populară” (Sala 1999: 173); termenul are sensul de „supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier” (DEX 2009) și apare frecvent în structura *vătaf de N2*, atestată mai cu seamă în cronicile din secolul al XVIII-lea.

2.1. Frecvența tiparului. În limba română veche, tiparul cu prepoziția *de* este mult mai răspândit în textele nordice, în vreme ce scrierile din sud folosesc genitivul sintetic (Frâncu 2009: 166). De asemenea, construcția este prezentă în textele administrativ- oficiale din prima etapă a limbii române, așa cum reiese din enunțurile de sub (1).

- (1) a. *Deci am un frate de tată pre nume Du<mi>tru și las să-i dea Dragna o țigancă pre nume Șuchiia* (DÎ, Testament *J. Olt, 12 aprilie [1591–1600])

⁶ Într-un articol din 2010, Isabela Nedelcu, citându-l pe Bartning (1993), face distincția dintre *numele unirelaționale* – nume care indică diferite grade de rudenie, precum: *frate, mamă, văr*, ori rolul social: *vecin*, statutul profesional: *vânzător* sau care denumesc o parte dintr-un întreg: *picior* – și cele *multirelaționale*, ce intră „în diverse relații semantice”; vezi detalii la Nedelcu (2010: 121).

⁷ Vezi originea controversată a acestui cuvânt în DER (1958–1966).

⁸ În DER (1958–1966) se arată că acest termen are „origine îndoieinică”, provenind probabil din tătară, de la cuvântul *vataha* (= grup).

- b. *Și las și Răducanului sin Mateiu logofăt vărului, o fată de țegan, care i-am și dat-o* (DRH.B, XXXVII: 279)
- c. *Iară după giudețul patriiarhului lui Mihail o fată a unui Ion de se va tâmpla și o nepoată de sor a muieriei lui cu doi frați el gice se se împreuneadze* (Prav. 1581: 278r–v)
- d. *Deci, după cum poruncéște Svinția sa la Sfânta Evanghelie, [eu] încă fiind jupâneasă și fată de boiaren a lu Staico vornic ot Șințești* (DRH.B. XXXVII: 67)

Tiparul este atestat și în scrierile bisericești timpurii (2), însă apare mult mai rar decât în cele juridico-administrative.

- (2) *Unde iaste Domnul ce ne-au scos din pământul Eghipétului și ne-au povățuit... în pământ în carele n-au trecut printr-însul om, nice s-au sălășluit fiu de om acolo?* (DPar.1683: 306)

Deși se consideră că această sintagmă este arhaică, fiind înlocuită, după secolul al XVI-lea, cu genitivul sintetic (Densusianu 1938: 143–4), totuși este des întâlnită și în cronicile din veacul al XVIII-lea (3).

- (3) *era zălog la Poartă și cu alți ficiori de boieri* (NL.1750-66: 94)

2.1. Clasificarea semantică a tiparului N1 de N2. Din perspectiva Andreei Șovar, tiparul codează două relații diferite: **1.** sursa/originea și **2.** posesia (Șovar 2012: 257). În opinia noastră, din punct de vedere semantic, sintagmele în componența cărora se află prepoziția funcțională *de* pot exprima și alte relații semantice, după cum vom arăta în continuare.

2.1.1. În categoria posesiei inalienabile⁹ intră construcțiile care indică *rudenia* (4), dar și relația *parte-întreg/de meronimie* (5) (Niculescu 2008: 89, Nedelcu 2009).

- (4) a. *Dar și aprozii atunce nu era din oameni proști..., ci era tot ficiori de boieri.* (NL.1750–66: 11)
- b. *Tot în boierie au fostu și la cinste, cât au fostu domn, și ș-ncă i-au dat voie de s-au și însurat în dzileli lui, de-au luat altă fată de boier* (NL.1750–66: 133)
- (5) a. *Și zise cătră el Devora: „Mergând voiu merge cu tine; însă să știi căci nu va fi izbânda pre calea carea tu mergi, căci în mână de muiare¹⁰ va da Domnul pre Sisara”.* (BB.1688: 176)
- b. *cum putu nescrisul să se încape întru pânțece de mumă și cel fără de trup și neîmpărțit și nemestecat și neschimbat să împreuneaze sineș trupului omenesc pre chip.* (CC².1581: 557)
- c. *[Ștefan-vodă cel Bun] au audzit un glas mare de om strigând* (NL.1750-66: 11)

⁹ Pentru detalii, vezi Niculescu 2008.

¹⁰ Vezi analiza tiparului *mână de copil*, pentru româna contemporană, la Niculescu (2008: 88).

Tiparele care implică nume de rudenie sunt exemple pentru modificatorul restrictiv, prepoziția *de* îndeplinind rolul de „marcător intern al grupului determinat” (Stan 2016: 360)¹¹.

2.1.2. Din perspectiva lui Mardale (2009d: 207), în sfera mai largă a rudeniei intră relația de *descendență*, prin care se indică sursa/originea unui referent, tipare extrem de frecvente în cronicile și în scrierile administrative din româna veche (6).

- (6) a. [Și] eu amu spus c[ă]tră Andriiaș că simtu **nep[ot] de frate** (...) (DÎ, Scrisoare *Bistrița, a. 1 noiembrie 1600)
 b. *Acești de mai sus scriș fiind nepoț de sor(ă) tatului jăluitoriului acestue* (a. 1761). (Iorga, S. D. VI, 161, *apud* Șovar 2012)
 c. *Numai un copilaș, nepot de fiiu Brâncovanului, au scăpat* (NL.1750–66: 279)

În astfel de structuri, prepoziția *de* are sensul de „dinspre”/„din partea” (Șovar 2012 : 257): *un frate de tată = un frate dinspre tată/din partea tatălui*.

2.1.3. Destul de frecvente sunt și tiparele prepoziționale ce marchează relația *locativă alienabilă* (Niculescu 2008: 89), prin care se indică funcția/statutul social al referentului și locul în care el îndeplinește acest statut. Astfel de construcții apar cu precădere în cronici (7a), tipar cu influență slavă, în care *de* este echivalentă cu *o(t)* (Stan 2013b: 38), dar au fost înregistrate și în unele scrieri bisericești, mai exact în predoslovii (7b).

- (7) a. *Iară Volodiovskie, starostele de Cameniță*¹², *dac-au vădzut că s-închină cetatea, el au intrat în ierbărie de-au dat foc, de-au arsu și el cu iarba* (NL.1750-66: 45)
 b. *Dumnedzău cu mâna sa cea putearnică au arătat Măriei Sale spre acesta lucru îndereptătoriu, preaosvențitul părinte Petru Moghila, fecior de Domn de Muldova* (CazV.1643: 5-6)

2.1.4. Prin grupurile prepoziționale cu *de* se exprimă, în româna timpurie, și *calitatea* unui referent, după cum se poate observa în (2), dar și în (8), ocurente în special în textele bisericești ale veacului al XVII-lea.

- (8) a. *pentru că om de războiu era* (BB.1688: 17)
 b. *Prăviim în visul nopții, și ádecă cu nuării ceriului ca un fiiu de om venind era* (DPar.1683: 322)

2.1.5. Tiparul prepozițional cu *de* poate marca atât relația de rudenie dintre referenți, cât și *etnia*, aspect regăsit în cronici și în scrierile oficiale timpurii (9).

- (9) a. *Și cu dânsul s-au mai luat un copil de turcu* (NL.1750–66: 24)
 b. *El s-au sculat de-au fostu luat un copil de țigan al Stoicăi* (DRH.B XXXVII: 91)
 c. *Poruncă s-au dat pe la târguri, pe unde s-ar tâmpla a mergi acest*

¹¹ Vezi o interpretare diferită la Niculescu (2008: 97-9).

¹² Vezi analiza construcției din limba actuală *Iancu de Hunedoara* la Niculescu (2008: 88-9).

armaș, ducând la paza ocni pe Panait ce-au fost căpitan de arnăuți și pe un copil de arman. (Cond. Mavr. II, 39, *apud* Șovar 2012)

3. ASPECTE MORFOSINTACTICE ALE TIPARULUI

În lingvistica românească recentă se face distincția¹³ dintre genitivul flexionar/sintetic, marcat prin flective specifice, și cel analitic, realizat prin construcții cu prepoziția *a* sau cu prepoziția *de*¹⁴ (Stan 2003, Mardale 2009a, b, c, d¹⁵, Pană Dindelegan 2008, 2013a, Șovar 2012). Tiparul cu *de* nu reprezintă un mod de exprimare a genitivului, ci este „o construcție complementară acestuia” (Niculescu 2008: 93).

La nivel morfosintactic, sintagma *N1 de N2*¹⁶, atestată la Roma înainte de secolul al IV-lea (Stan 2014), este echivalentă cu un genitiv flexionar¹⁷ numai în contextele în care *N2* este determinat definit (Stan 2013b: 35) (10). Grupul prepozițional în discuție provine din limba latină (Densusianu 1938: 143–144, Bourciez 1956, *apud* Stan (2013b: 35) și este restrictiv; centrul prepozițional selectează un grup nominal non-referențial (Stan 2016: 359).

- (10) *casa de Domnulu* (PS.1573–8: 424)/*casa Domnului* (PH.1500–10: 110^v), *apud* Stan (2013b: 37)

1.1. Structura internă a tiparului *N1 de N2*, în româna veche

3.1.1. Singura situație în care tiparul cu *de* selectează un constituent *determinat definit*, fiind astfel echivalent cu un genitiv flexionar, este cea de sub (10), unde cele două substantive au citire referențială (veziți Șovar 2012: 264). În unele cazuri, foarte rare și ele, determinarea definită a celui de-al doilea constituent se realizează prin afix posesiv (11).

- (11) *Iară nepoții de frate-mi (...) nu se vor împreuna* (Prav.1581: 245^r)

¹³ Pentru diferențele morfosintactice și semantice dintre genitivul sintetic și cel analitic, marcat prin prepoziția *de*, vezi Mardale 2009d: 211–2; Șovar 2012: 257. Camelia Stan consideră că între cele două tipuri de exprimare a genitivului există și o diferență în plan semantic; astfel, genitivul sintetic exprimă relația de posesie, în vreme ce construcția prepozițională arată „relația de identificare a subsetului de elemente actualizate de grupul determinant” (Stan 2003, *apud* Șovar 2012: 258).

¹⁴ Dana Niculescu (2008) arată că prepoziția *de* este marcă a genitivului analitic doar în construcții de tipul *Iancu de Hunedoara*, *episcopul de Buzău*, întrucât acestea sunt echivalente cu structurile în care apare genitiv flexionar: *Iancu al Hunedoarei*, *episcopul Buzăului* (p. 92–3).

¹⁵ Alexandru Mardale (2009d: 210–212) identifică, pentru româna contemporană, și unele structuri care se actualizează fie prin genitiv morfologic: *floarea-soarelui*, *mâna Maicii Domnului*, *regina nopții*, fie prin genitiv prepozițional: *dinte de lapte*, *floare de colț*.

¹⁶ În româna veche se înregistrează și genitivul analitic, marcat prin prepoziția *a*, ce precedă mai cu seamă o serie de cuantificatori (Dindelegan 2013a: 163, *apud* Nedelcu 2015: 72).

¹⁷ Nici în româna actuală nu sunt echivalente cu un genitiv flexionar toate structurile marcate prin prepoziția *de*: **iubirile de fete* (Stan 2003, *apud* Niculescu 2008: 93).

În majoritatea situațiilor, construcția prepozițională își selectează un nume *nedeterminat* (vezi și Stan 2013b: 37); primul constituent din sintagmă este tot un nominal *nedeterminat*. În astfel de situații, *NI* „ocupă o poziție predicativă și are utilizare «nudă»” (Șovar 2012: 261). Exemplele de acest fel sunt extrem de numeroase în textele juridico-administrative timpurii, dar mai cu seamă apar în cronicile din secolul al XVIII-lea (12).

- (12) a. *tatăl anume fecior, îmă, fată, frate, nepot, nepot de nepot, cel ce naște din nepot de frate și câte-s de-acia așea* (Prav. 1581: 252¹⁸)
 b. *Iară despre Schinder pașe era să opriască pre Tătari, să nu îmble stricându în Țara Leșască și în Muldova domni streini să nu hie, fără cine va hi fecior de domnu.* (CLM.1700–50: 37)
 c. *Prins-au și pe un grec, nepot de sor' lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut și l-au îmbrăcat cu sucman negru* (NL.1750–66: 191–2)

Alteori, doar primul constituent din structura prepozițională este determinat definit, selectând articolul hotărât ca marcă prototipică a determinării, în vreme ce complementul obligatoriu cerut de prepoziția *de* este *nedeterminat*, după cum se poate observa în contextul de sub (13).

- (13) *Pus-au și pe trii boierenași de au tras, pre vătavul de copii¹⁸ și pre doi copii din casă* (NL.1750–66: 8)

Mai mult decât atât, am înregistrat contexte în care prepoziția *de* selectat tot un substantiv *nedeterminat*, însă primul constituent din tipar primește determinare emfatică, ce se realizează atât prin articol hotărât enclitic, cât și prin demonstrativul *cel* (14a, b).

O situație rară o reprezintă cea de sub (14c, c') primul substantiv din tipar primește determinare dublă, atât prin articol definit, cât și prin afix posesiv. Construcția de față este interpretabilă: fie vorbim despre un caz rar de determinare emfatică specific românei vechi, fie afixul posesiv funcționează ca un complement obligatoriu cerut de substantive relaționale.

- (14) a. *Deci copilul cel de turcu au nemerit la un agă* (NL.1750–66: 24)
 b. *Și-i era urâți ficiorii cei de boier, să nu-i vadză într-ochi* (NL.1750–66: 109)
 c. *Iară cătră a treia cuscrie nunta dintăi să se împreune neapărat, iară soru-mea cu fratele muieriei meale nice într-un chip, nice nepotulu-mi de frate* (Prav.1581: 244r)
 c'. *nepotulu-ș de frate* (DPar.1683: 324)

¹⁸ Acest tipar nu este înregistrat în dicționarele vechi ale limbii române; o structură apropiată ar putea fi cea prezentă în DER (1958–1966), cu genitiv sintetic: *vătaful beizadelelor* „camerist principal al copiilor de domni”.

De asemenea, primul substantiv din gruparea prepozițională poate primi determinare definită realizată prin afix posesiv (15) sau prin adjectiv demonstrativ (16).

- (15) *nepotu-său de frate* (DPar.1683: 324)
 (16) a. *au răscumpărat acelu copil de țigan* (DRH.B XXXVII: 151)
 b. *Deci acestu copil de țigan, ce scrie mai sus, venitu-se-au în partea jupâneasei Marif[i]i* (DRH.B XXX: 383)
 c. *Pentru că acestu copil de țigan, ... fostu-l-au cumpărat Ivan șifariul* (DRH.B XXX: 383)

Determinarea nedefinită se realizează numai în cazul primului constituent, atât prototipic, prin articol nedefinit (17), cât și prin numeral cardinal (18) ori prin adjectiv pronominal indefinit (19).

- (17) *Era un fciior de mazil, de-l chema Davidel* (NL.1750–66: 209)
 (18) a. *Și s-au mai dus după dânsul de aice din Moldova trii nepoți de frate* (NL.1750–66: 28–9)
 b. *nu iaste ca se se poată doi frați de tată* (Prav.1581: 232r)
 (19) a. *[Ș]i zicând să-i dea altu copil de țigan schimbu.* (DRH.B XXX: 383)
 b. *Și la aceasta tocmală au fost Nacul pârcălabul și Ieremiia Murguleț și Ștefan Murguleț și Epatie Murguleț și alți feciori de boiari* (DÎ, Zapis de schimb Suceava, 17 iulie 1593)
 c. *Deci acelu sol mare viniè cu multă pohvală și podoabe si cu mulți feciori de domni leșești* (NL.1750–66: 147)
 d. *și câțiva feciori de boieri grijii, îi ținè gata în Iași* (NL.1750–66: 207)
 e. *Multe țititori fete mari ținè și apoi le îndăstra și le mărita, cu haine, cu odoară, ca pre niște fete de boier* (NL.1750–66: 319)

3.1.2. În ceea ce privește funcția *cuantificatorului*, aceasta este bine reprezentată în tiparul N1 de N2, însă apare doar la primul constituent; cel mai adesea este ocurent cuantificatorul universal *tot*, multe exemple fiind înregistrate în scrierile bisericești, în narațiunile biblice de secol XVII, dar și în cronicile de mai târziu (20).

- (20) a. *Și au făcut dentr-un sânge toată ruda de om* (NT.1648: 343)
 b. *Spre aceaia îndeamnă pre tot fealiul de om* (NT.1648: 392)
 c. *Ș-au ales din toți feciorii de boier pe Mihălachi* (NL.1750–66: 187)

3.1.3. Prezența *modificatorilor*¹⁹ este atestată atât în cazul primului constituent, cât și în cel al complinirii obligatorii. Cel de-al doilea constituent selectează modificatori restrictivi (21).

- (21) a. *Acolo, în grabă, nice un domnu sau fciior de domnu mazâl, nu era nimi* (NL.1750–66: 141)

¹⁹ Vezi exemple pentru româna contemporană la Mardale (2009d: 207).

- b. *Era la curte boierinași, tot **ficiori de moșaci codreni*** (NL.1750–66: 184)
- c. *Și acesta, **fecior de muiare curvă**; și au născut lui Galaad pre Ieftae* (BB.1688: 182)
- d. *Și era om den fiii lui Veniamin, feciorul lui Afec, **fiiu de om emeniu**, om tare în vârtute* (BB.1688: 200)
- e. *Iară Humno Soluneanul întru a sale dreptări nu apără, anume tatăl și feciorul a se aduna cu mătușea și **cu nepoată de vară premare*** (Prav.1581: 263¹)

În corpus apar și construcțiile în care cel de-al doilea nominal, nedeterminat, selectează un modificator restrictiv, realizat printr-un nume ce denotă funcția/ocupația unui referent; astfel de exemple sunt întâlnite cu precădere în narațiunile biblice din veacul al XVII-lea (BB.1688) (22).

- (22) *Și **fată de om preot**, de se va da la om strein de neam, ea den cepăturile ceale sfinte nu va mânca* (BB.1688: 87)

Mult mai rar apar modificatorii nonrestrictivi, ocurenți atât la primul constituent (23a), cât și la cel de-al doilea (23b, c).

- (23) a. *pare a fi deci **un tânăr fiu de boier** care era la carte în Polonia* (CLM.1700–50: LXV)
- b. *Avea și Ștefan vodă ca 300 de oameni într-ales călăreți și **câțva ficiori de boieri tineri** cu sine* (CLM.1700–50: 149)
- c. *suntu **domni de rudă bună*** (DÎ, XVIII* *Târgoviște, 5 septembrie [1599])

3.1.4. În majoritatea exemplurilor înregistrate, doar primul constituent își selectează un *complement al numelui*, impus de substantive relaționale; complementul se exprimă prin pronume personal în genitiv (24).

- (24) a. *și răniți mulți din războiul cel dentâiu, între carii era răniți feciorul lui Jolcovschii și **nepotul lui de frate*** (CLM.1700–50: 47)
- b. *și **nepotul lor de frate**, Istratie* (DRH.A XXIII: 107)

3.2. Uneori, primul constituent din tiparul *NI de N2* face parte dintr-o construcție partitivă (25a), alteori, întreaga sintagmă este un grup nominal apozitiv (Pîrvuleț 2018) (6c), (25b).

- (25) a. *Măria-Sa Costantin-Vodă au mai socotit **pre unii din ficiorii de boieri** carii nu putea să încapă în boierie* (NL.1750–66: 403)
- b. *Soția lui Miron Costin era Ileana Movilă, **nepoata de fiu** a lui Simion Vodă* (CLM. 1700–50: XLII)

3.3. În textele vechi studiate pentru acest articol, mai cu seamă în cele juridice timpurii, au fost înregistrate și unele ilustrări speciale, în care tiparul *NI de N2* este urmat de complement al numelui în genitiv, după cum vom arăta în enunțul de sub (26a). De asemenea, *NI* poate lipsi din tipar (26b).

- (26) a. *nepoții de frate a tătâne-miu sau a mâne-mea îmi iaste unchiu-micu și mătușe-mică.* (Prav.1581: 227v)
 b. *Și cine se va ispiti de în roda mea, au nepot de fecior, au de soră, au de frate să-mi strici pomana mea de la svînta mănistire, să fie triclet și proclét și afurisit și blestimat de 318 oteji* (DRH.B XXIV: 454)

În scrierile juridice și în cele administrative din perioada cercetată, apare frecvent tiparul *N1 de suflet* – (27).

- (27) a. *Iară ceia ce-s de pre darea fecioriei supt împărțire sânt și ceia în doao întru apropiare ce-i e părinte de trup și fecior de suflet.* (Prav.1581: 252)
 b. (...) *să o păzească, să le fie lor fată de suflet (...)* (DRH.B XXI: 9)
 c. *[Și] eu amu spus c[ă]tră Andriiaș că simtu nep[ot] de frate și fecioru de suflet giurat în besea[recă].* (DÎ, Scrisoare *Bistrița, a. 1 noiembrie 1600)

Deși dicționarele românești înregistrează această sintagmă doar cu nominalul *copil*, mai rar cu *fiu* (v. DLRLC 1955–1957, dar și mai recent DEX 2009, MDA 2010), totuși exemplele în care apar nume de rudenie precum *fecior* sau *fată* sunt destul de frecvente în limba veche. Sensul sintagmei este acela de „copil (fecior/fată) adoptiv/-ă/crescut/-ă de părinți adoptivi” (MDA 2010). Interesant este faptul că Lazăr Șăineanu (1929) consideră tiparul ca fiind locuțiune și precizează că este un calc după structura venețiană „fio d’anema”. Mai târziu, Scriban (1939) înregistrează tiparul *fecior de suflet*, arătând că este „vechi” și precizând că se referă la „copil adoptiv”.

4. PREZENȚA TIPARULUI N1 DE N2 ÎN GRAMATICILE VECHI ROMÂNEȘTI

Într-una dintre primele gramatici ale limbii române (EG.1757), tiparul de care ne ocupăm aici nu este considerat o structură genitivală (Stan 2014: 39).

Mult mai târziu, în gramaticile din secolul al XX-lea, structura este înregistrată ca variantă liberă a genitivului flexionar; așadar, alături de genitivul sintetic, se vorbește și despre marcarea analitică a acestui caz, atât prin tipare cu prepoziția *de*, cât și prin construcții cu *a* (Scriban 1925, Iordan 1943, Tiktin 1945, Hořejši 1958, *apud* Șovar 2012, GA 1963).

O observație interesantă face Ion Heliade Rădulescu, vorbind despre cazul genitiv, acesta subliniază ideea că, pentru marcarea lui, se utilizează în română atât forma flexionară, cât și genitivul analitic, afirmând că „[Substantivul] se în întemplantare de a arăta al cui este cheva; sau de chine atâră”. Autorul gramaticii oferă următoarele exemple: *a Costii/de Costea* (Heliade Rădulescu 1841: 8) și adaugă faptul că substantivele în genitiv răspund la întrebările „de chine? ori de che?”. Heliade Rădulescu (1841: 11) subliniază că structura cu *de*, pentru genitiv, este atestată și în italiană: *de suroru* (română)/*di sorella* (italiană). Autorul nu face

totuși observații privind felul nominalului care intră în această structură, afirmația lui fiind valabilă atât pentru substantivele cu trăsătura [+ animat], cât și pentru cele nonanimite.

Câteva ani mai târziu, în gramatica lui Massim (1856: 30), pentru cazul genitiv se oferă doar varianta sintetică, acesta fiind echivalent, ca formă, cu dativul: *acestui popă/acestor popi/acestei case/acestor case*.

Tiparul *N1 de N2* este înregistrat și de Sextil Pușcariu (1940: 138); autorul atrage atenția asupra faptului că pot fi folosite „două morfeme” pentru a indica același caz. De pildă, pentru genitiv se utilizează atât desinența specifică: *omului/casei*, cât și tiparul *flori de trandafiri*.

Structura cu *de* nu este recunoscută ca fiind o variantă a genitivului românesc în *Gramatica de bază* a lui Ion Coteanu (1982: 60-62), autorul identificând pentru acest caz doar genitivul sintetic sau cel realizat prin morfem liber, specific numelor proprii masculine (*lui Ion*).

5. CONCLUZII

În urma cercetării sumare privind tiparul *N1 de N2* din limba română veche, se pot desprinde următoarele aspecte.

În ceea ce privește frecvența tiparului, acesta apare cu precădere încă din secolul al XVI-lea, în special în documentele românești, texte originale, specifice stilului administrativ. Deși structura cu *de* este considerată învechită, ea se regăsește până în perioada târzie a românei vechi: o întâlnim la cronicarii moldoveni, mai cu seamă la Neculce și la Costin.

Privitor la relația semantică se ce stabilește între cei doi constituenți, am arătat că această construcție poate coda relația de posesie inalienabilă, relația locativă alienabilă, originea/descendența, etnia și chiar calitatea unor referenți.

Interesantă este și structura tiparului *N1 de N2*; am observat că determinantul definit, realizat prototipic prin articolul definit, este prezent foarte rar în cadrul tiparului, numai la primul constituent; mult mai numeroase sunt exemplele cu determinare nedefinită, exprimată prin adjectiv indefinit sau prin numeral. Cuantificatorul și modificatorul sunt prezenți într-un număr relativ mare, iar complementul numelui este selectat de *N1*.

Tiparul *N1 de N2* este înregistrat doar în unele gramatici vechi ale românei, fiind considerat o variantă a genitivului flexionar.

SURSE

- BB.1688: *Biblia* (București). Ed.: *Biblia adevă Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*, București, 1977
CazV.1643: Varlaam, *Cazania*, ediție îngrijită de J. Byck, București

- CC².1581: Coresi, *Evanghelie cu învățătură* (Brașov). Ed. S. Pușcariu, Al. Procopovici.
 Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură*, București, 1914
 CLM.1700–50: Miron Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, în M. Costin, *Opere*, București, 1958, p. 41–201
 DÎ: *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, text stabilit și indice de Gh. Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Al. Mareș, Al. Roman-Moraru, București, Editura Academiei Române, 1979
 DPar.1683: Dosoftei, *Parimiile preste an*, Iași, 1683, ed. Mădălina Ungureanu, Iași, 2012
 DRH.A: *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, București, Editura Academiei Române, 1996: vol. XXIII (1635–1636); 2006: XXVIII (1645–1646)
 DRH.B: *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, București, Editura Academiei Române, 1985: vol. XXV (1635–1636); 1998: vol. XXX (1645); 2003: vol. XXXI (1646)
 EG.1757: Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, *Gramatica rumânească (1757). Prima gramatică a limbii române*, ed. N.A. Ursu, București, 1969
 NL.1750–66: Ion Neculce, *Letopiseșul*. Ed.: Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, București, ed. a II-a, 1959, p. 31–388
 NT.1648: *Noul Testament* (Bălgrad/Alba Iulia). Ed. Alba Iulia, Reîntregirea, 1998
 Prav.1581: *Pravila ritorului Lucaci*. Ed.: I. Rizescu, București, Editura Academiei RSR, 1971

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Abeillé, Anne, Olivier Bonami, Danièle Godard, Jesse Tseng, 2005, „Les syntagmes nominaux français de la forme *de-N*”, în *Travaux de linguistique*, 2005/1, nr. 50, p. 79–95.
 Chivu, Gheorghe, 2000, *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea: variante stilistice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
 Coteanu, Ion, 1982, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros.
 Densușianu, Ovid, 1901, 1938, *Histoire de la langue Roumaine*, I–II, Paris: Leroux.
 DER 1958–1966: Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție de Tudor Sandru Mehedinți și Magdalena Popescu-Marin, București, Editura Saeculum, 2001.
 Graur, Alexandru, Mioara Avram, Laura Vasiliu (ed.), 1963, *Gramatica limbii române*, II, București, Editura Academiei Române.
 Guțu Romalo, Valeria (ed.), 2005/2008, *Gramatica limbii române*, I, *Cuvântul*; II, *Enunțul*, București, Editura Academiei Române.
 Heliade Rădulescu, Ion, 1841, *Paralelism între dialectele romanu și italianu sau Formă sau gramatică*, București, Tipografia lui Ion Heliade.
 Mardale, Alexandru, 2009a, „Que sont les prépositions ?”, în *Analele Universității din București, Limba și literatura română*, vol. LVIII, nr. 1, București, Editura Universității din București, p. 53–72.
 Mardale, Alexandru, 2009b, „Les prépositions en emploi fonctionnel. Quelques données du roumain”, în François Guimier (éd.), *Autour de la préposition, Collection Bibliothèque Syntaxe et Sémantique*, Caen, Presses Universitaires de Caen, p. 25–35.
 Mardale, Alexandru, 2009c, „Sur la distinction entre prépositions lexicales et prépositions fonctionnelles”, în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (coord.), *Studii de gramatică. Omagiu Doamnei Profesoarei Valeria Guțu-Romalo*, București, Editura Universității din București, p. 115–125.
 Mardale, Alexandru, 2009d, *Les prépositions fonctionnelles du roumain : études comparatives sur le marquage casuel*, Collection Sémantiques, L’Harmattan, Paris.
 Massim, I. C., 1856, *Elemente de grammatika rumâna*, A treia editiune, București, Tipografia Colegiului.

- Nedelcu, Isabela, 2010, „Observații asupra utilizării numelor (uni)relaționale”, în R. Zafiu, A. Dragomirescu, Al. Nicolae (ed.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba română*, București, Editura Universității din București, p. 121–129.
- Nedelcu, Isabela, 2015, „Variații în structura și funcționarea grupului prepozițional în limba română veche”, în R. Zafiu, I. Nedelcu (ed.), *Variația lingvistică: probleme actuale. Actele celui de-al 14-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică*, I, p. 71–77.
- Niculescu, Dana, 2008, *Mijloace lingvistice de exprimare a posesiei în limba română*, București, Editura Universității din București.
- Pană Dindelegan, Gabriela, 1992, *Sintaxă și semantică*, București, Tipografia Universității București
- Pană Dindelegan, Gabriela, 2003, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Editura Humanitas.
- Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Pană Dindelegan, Gabriela, 2013a, „Flexiunea cazuală – între analitic și sintetic. Cardinale și cuantificatori non-numerici în româna veche”, *Limba română*, LXII, nr. 2, p. 159–172.
- Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2013b, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
- Pîrvuleț, Georgiana, 2018, *Apoziția nominală în limba română veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea)*, București, Editura Universității din București.
- Pușcariu, Sextil, 1940, *Limba română. Vol. 1. Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”.
- Sala, Marius, 1999, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic
- Stan, Camelia, 2006, *Categoria cazului*, București, Editura Universității din București.
- Stan, Camelia, 2013a, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, București, Editura Universității din București.
- Stan, Camelia, 2013b, „De-phrases and specificity in old Romanian”, în *Bucharest Working Papers in Linguistics*, 15, București, Editura Universității din București, p. 35-42.
- Stan, Camelia, 2016, „Prepositional Modifiers”, în G. Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press, p. 359–360.
- Șovar, Andreea, 2012, *Morfosintaxa și semantica numelor de rudenie în limba română veche*, Facultatea de Litere, Universitatea din București, teză de doctorat.

**LE SYNTAGME PRÉPOSITIONNEL *N1 de N2* (neveu de sœur).
OBSERVATIONS MORPHOSYNTAXIQUES ET SÉMANTIQUES
(concernant le roumain ancien)**

Résumé

On remarque, dans le roumain ancien (1521–1780), un grand nombre de syntagmes prépositionnels *N1 de N2* (neveu de sœur), surtout dans les documents officiels de l'époque.

Cet article porte sur quelques aspects de ce syntagme : sa fréquence selon les types de textes étudiés ; la classification sémantique des constructions marquées par la préposition *de* ; ses particularités morphosyntaxiques et sémantiques ; sa présence dans les anciennes grammaires du roumain.